کوردە جوولەکەکانی ئیسرائیل

نووسینی: ساسۆن

ئامادەکردنی: فارووق فەرهاد

پێشکەش بە جوولەکەکانی شاری مهاباد کە ساڵی ١٣٥٧ . ١٩٧٩ لە مهاباد کۆچیان کردە وڵاتی ئیسرائیل و ئێستاش هەر بە ئاوات و ئارەزوون کە بگەڕێنەوە...

پێڕست

. پێشەکی..٤
. نامەکان..٥
.کوردە جوولەکەکانی ئیسرائیل..................................٨
.کورد لە کۆمەڵگای ئیسرائیل دا..................................١٣
.لە خاکی ئیسرائیل دا..١٧
.جێژنی پرەکەشینە..٢٣
.خوێندن لە ئیسرائیل..٢٥
. سەرچاوە..٢٦

پێشەکی

ساڵی ١٩٩١ کوردێکی جوولەکەی هەست پاک و دڵسۆز بە نێوی "ساسۆن " لە وڵاتی ئیسرائیل ڕا، یەکەم نامەی بۆ گۆڤاری "مامۆستای کورد" دەنێرێت و لەو نامە کورتەدا خۆی دەناسێنت. وادیارە لە کوردستان لە دایک بووە و دوای تێپەڕبوونی تەمەنێک کۆچی کردوە بۆ ئیسرائیل.

ساسۆن دوای ساڵێک نامەی دووهەمی خۆی بۆ گۆڤاری مامۆستای کورد دەنێرێت و خۆشحاڵی خۆی سەبارەت بە تێکۆشانی ئەم گۆڤارە زۆر بەجوانی دەنووسێت.

ساڵی ١٩٩٣دوا نامەی خۆی لەگەڵ وتارێک بە نێوی "کوردە جوولەکەکانی ئیسرائیل" بەم گۆڤارە دەنێرێت. ساسۆن لەم وتارەدا بە زمانی زۆر سادە و ڕوان، بە کورتی باسی مێژووی جوولەکان، دروست بوونی دەوڵەتی ئیسرائیل، کۆچی کوردە جوولەکەکان بۆ ولاتی ئیسرائیل، شێوەی ژیانیان و وەزعی ئابووریيان لەم وڵاتە، زمان و فەرهەنگی کوردە جوولەکەکان لە ئیسرائیل و... دەکا.

من کە زانیارێکی کەمم لە بابەت کوردە جوولەکەکان ئیسرائیل هەبوو ئەم وتارە بۆ من زۆر سەرنج ڕاکێش بوو، دیسان نووسیومەوە و لەگەڵ چەند وێنە کە لە سایتی ئینترنتی کوردە جوولەکەکان وەرگیراوە بۆ ئێوەی بەرێزم ئامادە کرد کە هیوادارم بە دڵتان بێت.

سپاس و ڕێزی زۆر بۆ هاوکاری سیمین ئیفتیخاری.

فارووق فەرهاد

٢٠٢٣/١٢/٢٧

نامەکان

یەکەم نامەی ساسۆن بۆ گۆڤاری " مامۆستای کورد " بەم جۆرە خۆی دەناسێنت:

... ئازیزان من ناوم "ساسۆن "ە و خەڵکی وڵاتی ئیسرائیلم. ماوەی دەساڵە گەڕامەتەوە بۆ وەڵاتی ئەژداد و ئابادی خۆم. باوک و باپیری من هەر لە کوردستان ژیاون و خۆشم تەمەنێکم لە کوردستان بردۆتە سەر و هەر لە کوردستان چاوم کردۆتەوە بۆ ژیان.

سەرەڕای ئەوەی کە بە دین جووم بەڵام بە خوێن و بە زمان کوردم. بە ڕای من ئینسان ئەژداد و ئابادی لە کوێ بوون خەڵکی ئەو جێگایەیە بۆیە خۆم هەر بە کورد دەزانم و هەر کوردیشم. بەڵام بۆ خۆشەویستیی نیشتیمانم دەتوانم بڵێم ئیسرائیل و کوردستانم خۆش دەوێ و هەر دووک قەوم وەک یەک دوژمنێکی خوێنڕێژیان هەیە.

... لەبەر ئەوەی کە کوردییەکەم لە فکر نەچێتەوە زۆرم پێخۆشە کە جار جار نامەتان بۆ بنێرم و داوای کتابی کوردی و گۆڤارەکانتان لێبکەم، هەروەها زۆر سوپاستان دەکەم کە لە بەرهەمەکانی خۆتان و کتاب و نووسراوەی کوردی بێ بەشم نەکەن و ئەوەی کە لە دەستیشم بێ بۆ خزمەت بە گەلی چەوساوەی کورد بێ، ئەوا کەمتەرخەمی ناکەم.

هیوای سەرکەوتن بۆ ئێوەی ئازیز و بۆ گەلی چەوساوەی کورد

براتان: ساسۆن

١٩٩١/١١/٢٠ ئیسرائیل

گۆڤاری مامۆستای کورد ژمارە ١٣ زستانی ١٩٩١ ـ ١٩٩٢

نامەی دووهەمی ساسۆن

نازانم بە چ زمانێ سوپاسی هەوڵ و تێکۆشانتان بکەم. لە سایەی تێکۆشانەکانتانا دەبێ چاوەڕوانی شکانی قفڵی ژەنگاویی مێشکانی حەپس کراو بکەین.

زۆر خۆشحاڵم بەوەی کە گۆڤاری مامۆستای کورد توانیویەتی هەنگاو بەرەو پێش هەڵبنێت و ساڵی چوار ژمارە بخاتە ژێر چاپ، ئەوە خزمەتی بێوچانی ئێوە دەگەیەنێت...

ساسۆن . ئیسرائیل:بێت شەمەش

١٩٩٢/٧/٦

گۆڤاری مامۆستای کورد ژمارە ١٥ پاییزی ١٩٩٢

نامەی سێهەمی ساسۆن

... پڕ بە دڵ هەواڵتان پرسیار دەکەم و هیوای تەندروستی و لەشساغیتان بۆ دەخوازم. سڵاوی گەرم و پڕ لە خۆشەویستی پێشکەش بە ئێوە دەکەم.

مامۆستایانی پایەبەرزی گەلی کورد کە بەبێ وچان هەوڵ ئەدەن لە پێناو خزمەت بە گەلی چەوساوەی کورد، خزمەت بەو گەلەی کە تەواوی جیهان بۆ چەوساندنەوە و لەناوبردنی هەوڵ ئەدەن، بەڵام گەلێک و خاکێک کە قەت نامرن، خاکێک کە جێگای مرۆڤی سەرەتاییی جیهانە و گەلێک کە ڕەگ و ڕیشەی مرۆڤی هەموو گەلانە.

خاکی کوردستان و گەلی کورد کانییەکی ڕوون و سەرچاوەی مێژووی جیهانن، کە هەزاران ساڵە بەربەرەکانێی لە گەڵدا دەکرێ، بەڵام هەتا گەلی کورد خاوەنی ئەو شاخ و کێوە و ڕووناکبیرانی کورد و کورددۆست بێ، هیچ کات ناتۆێتەوە و هەر دەمێنێ.

ساسۆن . بێت شەمەش . ئیسرائیل

١٩٩٣/٩/٧

گۆڤاری مامۆستای کورد ژمارە ١٩ پاییزی ١٩٩٣

کوردە جوولەکەکانی ئیسرائیل

نووسینی: ساسۆن

ڕۆژگاری کورد وەهای لێهاتووە، هەر کە بمانهەوێ باسی کورد بکەین بەبێ ویست سیاسەتیش تێکەڵاو بە باسەکەمان دەبێ. لەم وتارەدا باسمان لەسەر ژیانی مێژوویی و فەرهەنگی کوردە جوولەکەکانی ئیسرائیلە کە دوای ساڵی ١٩٥٠ بەملاوە گەڕاونەتەوە بۆ خاکی ئیسرائیل. پێشەکی بە پێویستی دەزانم کەم تا کورتێ لەسەر ژیانی گشتیی جوولەکەکان باس بکەم.

ئەگەر ئێمە بمانهەوێ لاپەڕەکانی مێژوو تا بە ئەمڕۆ هەڵبدەینەوە هەزاران جۆرە بەسەرهاتی ترش و تاڵمان بەر چاو دەکەوێ. مێژوو شتێکە کە باب و باپیرانمانەوە بۆمان بەجێ ماوە و قوتابخانەیەکی گەورەیە کە پێویستە لاپەڕە بە لاپەڕە هەڵی بدەینەوە و بە چاوێکی وردبینانە سەیری بکەین و لێکی بدەینەوە و دەرسی لێ وەربگرین.

ئەگەر ئێمە بمانهەوێ باس لەسەر قەومییەتی جوولەکە بکەین پێویستە بە وردی چاوێ بە مێژووی ژیانیاندا بخشێنین. بە پێی مێژووی زوربەی کتێبە کۆنەکان جوولەکەکان سامی نەژاد و عەرەبن. بەڵام بە پێی مێژووی زۆر لە کتێبە کۆنەکان کە تەمەدوونی جوولەکان لە بەین و نەهرێن بووە و بابە گەورەیان حەزرەتی ئیبراهیم پەیامبەرە. جا ئەگەر بێت و بە پێی جێگای تەمەدوونیان و بابە گەوریان قسە بکەین، دەبێ بلێین کە جوولەکان لە ڕەگەزدا عەرەب نین و ئاری نەژاد و کوردن.

کوردەکانی جوولەکە لە ڕەواندز ساڵی ١٩٠٥

دووهەزار و پێنج سەد ساڵ لەمەوبەر بخت النصر " بوخت و نصر " پاشای بابل کۆچی بە جوولەکەکان کرد و وەکوو کۆیلە و بندەست بەرەو بابل کۆچی پێ کردن. بە درێژایی دووهەزار و پێنج سەد ساڵ جوولەکەکان هەر بندەست و ئاوارە و کۆیلە بوونە. هیچ کات خاوەنی دەستەڵاتی خۆیان نەبوونە.

ئاوارەبوونی جوولەکەکان پەرەی ساندو هەر دەستەی ڕوویان لە لایەک کرد و پەنایان بۆ وڵاتان و نەتەوەکان برد و بە دونیادا بڵاوبوونەوە. ئاوارەبوونی جوولەکەکان زۆربەی وڵاتانی جیهانی گرتەوە، پەنایان بۆ زۆربەی وڵاتانی جیهان برد، بۆ ئەوەی لە کۆیلەیەتی و بندەستی و چەوساندنەوە و نابەرابەری ڕزگاریان بێ.

خاکی کوردستانیش یەکێ لەو وڵاتانە بوو کە جوولەکەکان پێش دووهەزار و پێنج سەد ساڵ پەنایان بۆ برد. هەر وەکوو مێژوو ئاگادارە لە زۆربەی وڵاتانی دونیادا جوولەکەکان ئەزیەت و ئازار دەدران و قەتلوبڕ دەکران. بەڵام بەپێ مێژوو و قسەی پیرە پیاوانی جوولەکەکانی کوردستان، نەتەوەی کورد زیاتر لە هەموو نەتەوەکانی تر قەدری جوولەکەکانیان گرتووە و وەکوو هاووڵاتییەکی کورد سەیریان کردوون و پاراستوویانن و هیچ کات بە چاوی سووک و بێگانە سەیری کوردە جوولەکەکانیان نەکردووە.

خۆ وەنەبێ کوردەکان تەنیا لەگەڵ جوولەکەکان وا بوون، بەڵکە کوردەکان لەگەڵ هەموو نەتەوەیەکی چووک و بێدەسەڵات وابوونە. کوردەکان ڕەحم و ویژدان و پیاوەتی و دڵسۆزی و دڵسافی لەگەڵ خوێنیان تێکەڵاوە.

هەر کەسێک و هەر نەتەوەیەک ئەگەر پەنایان بە کورد هێنابێ، زۆر جار ئەگەر پێویستی کردبێ، کوردەکان خوێنیشیان لە پێناو ئەو کەسانە داوە کە پەنایان بۆ بردوون و بۆ دەبەن.کوردەکان ئەوەندە دڵساف و خۆشباوەڕ و مرۆڤدۆستن، کە ئەو دڵپاکییەیان بۆتە هۆی زەرەر و زیان لە خۆیان.

ئەوەی کە جێگای سەر سوڕمان و باسە ئەوەیە کە جوولەکەکان بە درێژایی دووهەزار و پێنج سەد ساڵ ئاوارەیی و کۆیلەیەتی و بندەستی و ئەزیەت و ئازار، هیچ کات وازیان لە دین و قەومییەتی خۆیان نەهێناوە، لە کاتێدا ئەگەر سەیری مێژوو بکەین دەیان نەتەوە ناویان لە ناو لاپەڕەکانی مێژوودا ڕەش بۆتەوە و نەماون. بەڵام زۆر سەیرە کە جوولەکەکان کۆمەڵی بچووک بچووک ئاوارەی وڵاتان بوون و هەزاران بەدبەختی و برسێتی و بێ ماڵ و حاڵی و کۆیلەیەتی و ژێردەستییان چەشتووە، بەڵام هیچ کات وازیان لە قەومیەت و دینی خۆیان نەهێنا.

سەرەڕای ئەوەی کە هیچکات خاوەنی دەسەڵات نەبوونە، بەڵام لە هەر وڵاتێکی کە ژیاون کاسبکار بوون و دایم تێکۆشاون و خۆیان ژیاندووە و نەیانهێشتووە بتوێنەوە و زۆر مرۆڤی دەوڵەمەند و زانا و دانا و عالم و سنعەتکار و هونەرمەندیان لێ هەڵکەوتووە، هیچکات ئاوارەیی و بندەستی نائومێدی نەکردوون و چۆکیان دانەداوە.

هەموو کات لەو بندەستییەی کە تێیدا بوونە هەر هەوڵیان داوە و لە هەموو بارێکی ژیان تێکۆشاون، هەموو کات دەستی یارمەتییان بۆ یەکتر درێژ کردووە و بەزەیان بە یەکتردا هاتۆتەوە، شانازییان بە یەکترەوە کردووە و ئێرەیی و حەسوودییان بە یەکتر نەبردووە.

هیچکات بۆ ماڵی دنیا خۆیان نەفرۆشتووە، نهێنیی دڵی خۆیان لەلای بێگانە نەدرکاندووە و هیچکات باوەڕیان بە بێگانە نەکردووە. تەواوی مێژووی ژیانیان پڕە لە ئەزیەت و ئازار، تا ئێستاش ئەو ڕۆژگارە تاڵانەی ژیانیان لەبیر نەچۆتەوە و هەموویان وشە بە وشە نووسیوە و بۆ منداڵەکانیان دەیگێڕنەوە کە چییان لە مێژوودا بەسەر هاتووە. تەنیا لە شەڕی جیهانی دووهەم دا شەش ملیۆن جوولەکە قەتڵ و بڕ کران، بێجگە لە خاکی کوردستان کە تەنیا بۆ بەڵگەش جوولەکەیەک خوێنی نەڕژا. لێرەدا پێویستە بگوترێ کە ئایا بۆچی؟ تەنیا لەبەر ئەوەی کە کۆمەڵانی مرۆڤ چووک و بێدەسەڵات و بێ پشتیوانن، دەبێ قەتڵ و بڕ کرێن و ببنە کۆیلە و بندەستی زۆرداران.

پاش دووهەزار و پێنج سەد ساڵ ئاوارەیی و بندەستی و کۆیلەیەتی، جوولەکەکان لە دوای شەڕی دووەمی جیهانی لە ساڵی ١٩٤٨ بە ئەمری چوار زلهێزی گەورە یانی ئەمریکا، ڕووسیا، ئینگلستان، فەرانسە بڕیاری دروست بوونی دەوڵەتێکی ئیسرائیل ڕاگەیێندرا.

لێرەدا کارمان بە سوود و قازانجی ئەو چوار زلهێزەوە نییە لە دروست بوونی دەوڵەتی ئیسرائیل. گرینگ ئەوەیە کە ئەو نەتەوەیە پاش سەدان ساڵ بوونە خاوەن دەوڵەت.

بە درێژایی تەمەنی دەوڵەتی ئیسرائیل تاکوو ئێستا حەوت شەڕی لەگەڵ وڵاتانی عەرەبدا کردووە. لە پاش ساڵی ١٩٤٨ جوولەکەکان لە زۆربەی وڵاتانی جیهان دەستیان کرد بە گەڕانەوە بۆ خاکی ئیسرائیل. ئەو جوولەکەکانەی کە ئێستا لە ئیسرائیل دەژین، هی سەدوو پازدە وڵاتی جیهانن و بە هەشتاو پێنج زمانی جیاواز قسە دەکەن.

جووله‌كه‌كانی سه‌رانسه‌ری جیهان له‌ هه‌ر ولآتێک كه‌ ژیابن، سه‌ره‌ڕای ئه‌وه‌ی كه‌ زمانی ئه‌و نه‌ته‌وه‌یان زانیوه‌ به‌ زمانی تریش قسه‌یان كردووه‌ كه‌ تایبه‌ت به‌ خۆیان بووه‌ بۆ ئه‌وه‌ی كه‌ كه‌س تێیان نه‌گات. زمانی سه‌ره‌كی له‌ ئیسرائیل زمانی "عیبرییه‌ " كه‌ نزیكه‌ له‌ عه‌ره‌بی كه‌ زمانی ته‌وراته‌. عیبریزانان و زمان ناسانی ئیسرائیل هه‌موو كات هه‌وڵ ده‌ده‌ن بۆ ده‌وڵه‌مه‌ند كردنی زمانی عیبری.

كورد له‌ كۆمه‌ڵگای ئیسرائیل دا

گه‌ڕانه‌وه‌ی كورده‌ جووله‌كه‌كانی كوردستان به‌ پێی مێژوو و قسه‌ی پیره‌ پیاوانی كورده‌ جووله‌كه‌كان:

جووله‌كه‌كانی كوردستان سه‌ره‌ڕای ئه‌وه‌ی كه‌ زمانی كوردییان وه‌كوو هه‌موو هاوڵاتیه‌كی كورد زانیوه‌، به‌ زمانی عه‌مرانی كه‌ زمانی ئاشوورییه‌كانه‌ قسه‌یان كردووه‌ بۆ ئه‌وه‌ی كه‌ كه‌س تێیان نه‌گات و زمانی ته‌وراتیشیان هه‌ر به‌ زمانی ئاشووری بووه‌، نوێژ و تاعه‌ت و خواپه‌رستیشیان هه‌ر به‌ زمانی ئاشووری كردووه‌. ته‌وراتی كورده‌ جووله‌كه‌كانی كوردستان كه‌ به‌ زمانی ئاشووری نووسراوه‌ یه‌كێكه‌ له‌ ته‌وراته‌ باشه‌كان و جێگای باوه‌ڕ، كه‌ قسه‌ی له‌سه‌ر نییه‌.

ئه‌گه‌ر باسمان له‌سه‌ر پوخته‌ی ڕه‌گ و ڕیشه‌ و ڕه‌گه‌زی جووله‌كه‌كانی دنیا بێ، ده‌بێ بڵێین كه‌ جووله‌كه‌كانی كوردستان له‌ ڕه‌گ و ڕیشه‌دا له‌ جووله‌كه‌كانی ته‌واوی دنیا بێغه‌له‌ و غه‌شترن و زیاتر له‌ جووله‌كه‌كانی ته‌واوی دنیا قه‌ومییه‌تی ئه‌سڵی خۆیان پاراستووه‌، كه‌ ئه‌وه‌ش مرۆڤایه‌تی كورد ده‌سه‌لمێنێ كه‌ هیچكات كورده‌كان زوڵم و زۆریان له‌ جووله‌كه‌كان نه‌كردووه‌.

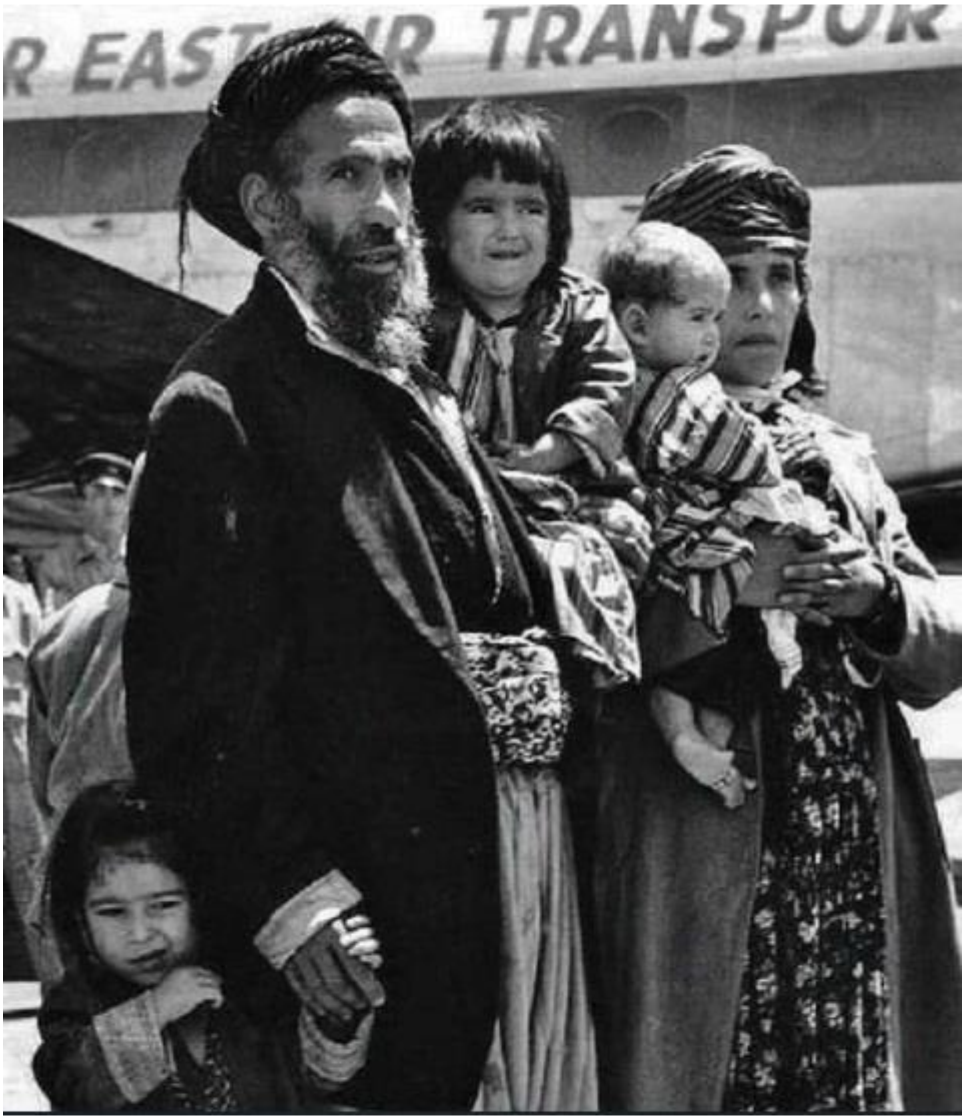

کوردەکانی جوولەکە ساڵی ١٩٥٠

لەپاش ساڵی ١٩٥٠ لە لایەن ئینگلیزەوە بە کوردە جوولەکەکانی کوردستان ڕادەگەیەندرێ کە خۆیان ئامادە بکەن بۆ گەڕانەوە بەرەو خاکی ئیسرائیل. گەڕانەوەی کوردە جوولەکەکانی کوردستان پاش دووهەزار پێنج سەد ساڵ لە خاکی کوردستان، گەورەترین کۆچی کوردە جوولەکەکانە بۆ خاکی ئیسرائیل.

کوردە جوولەکەکان لە هەر چوار پارچەی کوردستاندا ژیاون. لە لایەن ئینگلیزەوە بە ئاغاکانی کوردستان ڕادەگەیەندرێ کە ئاگاداری کوردە جوولەکەکان بکەن و نابێ هەتا کاتی گەڕانەوەیان کارو کاسبی بکەن. تاکوو ماوەی یەک ساڵ کوردە جوولەکەکان کارو کاسبیان نەکرد، هەرچەندە کوردە جوولەکەکانی کوردستان زۆربەیان دەوڵەمەند و پارەدار و خاوەن ژیانێکی باش بوون و ژیانیان بە گشتی گەلێ باشتر بوو لە خاکی کوردستان.

لە ساڵی ١٩٥١ پێیان ڕادەگەیێنن کە خۆیان ئامادە بکەن بۆ گەڕانەوە بۆ خاکی ئیسرائیل. کۆمەڵ کۆمەڵ بەرەو گەراجی شارەکان بە ڕێ کەوتین بۆ سواربوونی ئۆتۆمۆبیل تاکوو بەرەو بەغدا بڕۆین.کوردەکانی کوردستان زۆربەیان دووکان و بارێریان داخست و دەستیان لە کار هەڵگرت و لە شار و گوندەوە خەڵک هاتبوون بۆ خواحافیزیی دواجارمان. ئەگەر دەرزیت هەڵدابایە ئاسمان، بەر هەرد نەدەکەوت، تەواوی خەڵکی کوردستان بۆمان بە پەرۆش بوون، خەڵکی کوردستان ئەوەندە بۆمان چاو بە گریان بوون دەتوت خۆشەویستیان لێ مردووە.

بەڵێ هەر لە گەراجی شار پێش سواربوونی ئۆتۆمۆبیل پۆلیسی تایبەت دەستیان کرد بە گەڕانی جلکوبەرگو باخەڵمان. هەرچی پارە و زێڕێ کە پێمان بوو لێیان ساندین، جل و بەرگ و ساعەتێک و بیست دینار پارە زیاتر هیچی تریان پێنەهێشتین.

بە پۆلیسەکانمان وت: کە بۆچی ڕووتمان دەکەنەوە، لە وەڵامدا وتیان: ئەمریان پێ کراوە کە نابێ جل وبەرگ و پارە و زێڕ لەگەڵ خۆتانا بەرن، چونکە ماڵی دەوڵەتە.

بەڵێ سواری ئۆتۆمۆبیل بووین، بەرەو بەغدا بە ڕێ کەوتین. پاش چەند ڕۆژ مانەوە لە شاری بەغدا، گەلێ باسی دینیان بۆ کردین و پێیان وتین کە خاکی ئیسرائیل چەند پیرۆز و مووقەدەسە. ئەو چەند ڕۆژە لە زۆربەی گفتوگۆکانیاندا زیاتر باسی پیرۆزیی خاکی ئیسرائیل و دینیان بۆ دەکردین. ئێمەش سادە و خۆشباوەڕ، هەموو قسەکانی ئەوانمان بە دڵ وەردەگرت، وامان دەزانی گفتوگۆکەران پیاوی ئاینی و ڕاستگۆنە.

لەپاش چەند ڕۆژ مانەوە لە شاری بەغدا کۆمەڵ کۆمەڵ بەرەو فڕۆکەخانەی بەغدایان بردین، پێش سواربوونی فڕۆکە لەوێیش پۆلیس دەستی کرد بە گەڕانی نێو باخەڵ و جل و بەرگمان، هەرچییەکمان پێ مابوو لەوێش بۆ جارێکی تر ڕووتیان کردینەوە.

ئێمە لامان سەیر بوو کە بۆچی ئەوەی بە ڕەنجی شانمان پەیدامان کردووە لێمان دەستێنن. پۆلیسەکان دەیانوت: نابێ ماڵی ئەو وڵاتە لەگەڵ خۆتانا بەرن. بەڕاستی هۆی ئەو کارەمان نەدەزانی. سواری فڕۆکە بووین و بەرەو خاکی ئیسرائیل بەڕێ کەوتین.

له خاکی ئیسرائیل

له دوای گەیشتن به خاکی ئیسرائیل، له فرۆکەخانه دایانبەزانین و گەلێ گفتوگۆی تریان بۆ کردین، پاشان کۆمەڵ کۆمەڵ بەرەو ئۆردوگا بردیانین و هەر ماڵەی چادرێکیان پێ داین، جار به جاریش سەرکردەکانی دەوڵەت به جل و بەرگی دڕاوەوە دەهاتن و کۆیان دەکردینەوە و پێیان دەوتین که چۆن کار بکەین و خاکی ئیسرائیل ئاوەدان بکەینەوە.

ئیسرائیلی ئەو سەردەمە وڵاتێکی وشک و بێ ئاو و بێ کارگە و بێ دار و دەرخت و زڕ بوو، هەتا بڵێی ناخۆش و له هەموو بارێکەوە کەموکووڕی هەبوو، تەنانەت بۆ تۆزە ئاو خواردنێک دەبوو ریز بگرین، ئەویش چ نان و ئاو خواردنێک، که سکی هیچمان پێ تێر نەدەبوو.

دەبوو کار بکەین و نان پەیدا بکەین تاکوو له برسان نەمرین، ئەگەر کارمان نەکردبا نەدەژیاین. ئیسرائیلی ئەو سەردەمە پێویستی به ئاوەدانکردنەوە و دروست کردن و بنیات نان هەبوو.

هەرچی کاری گران و ناخۆش بوو بەر ئێمە دەکەوت چونکه له هەموو جوولەکەکانی وڵاتان هەژارتر ئێمە بووین، چونکه پێشتر ئێمەیان هەر له کوردستان ڕووتکردبۆوە.

بەو پێیه ئێمەیان بۆ کرێکاری و کارە سەختەکان هەڵبژاردبوو. دەنا ئەو جوولەکانەی که له وڵاتی ترەوە دەگەڕانەوە، هیچیان وەکوو ئێمه ڕووت نەکرابوونەوە. هەموویان پارەی باش و ژیانی باشیان هەبوو، وەکوو پێشتر ئێمەیان تێگەیاندبوو وانەبوو. بۆ ئێمەی کوردە

جوولەکەکان باسی دین و خوا و ئاینیان دەکرد، کەچی جوولەکە ئەمریکایی و ئەوروپاییەکان تێروپڕ و ژیانی خۆش و بە پارەی زۆرەوە لە کۆشکەکاندا نیشتەجێ بوون، دەیانخوارد و ڕایاندەبوارد لە کەنار زەریاچەو لەسەر لمی زەریاکاندا نێر و مێ ڕووت دەبوونەوە و مەلەیان دەکرد، کەچی بۆ ئێمە حەرام و گوناه و تەنانەت سەیرکردنیش بۆ ئێمە نەهاتبوو.

برسێتی و نەبوونی بە تەواوی سەری لێ شێواندبووین. سەد جار ئاواتەخوازی مەرگی خۆمان بووین، ئاخمان بۆ خاکی کوردستان هەڵدەکێشا بەڵام کار لە کار ترازابوو.

بە پێی ئەو ڕووتکردنەوەمان لە خاکی کوردستان، دیارە لە مێژ بوو ئەو نەخشەیەیان بۆ کێشابووین بۆ ئەوەی وەکوو کۆیلە و بندەس ڕەفتارمان لەگەڵدا بکەن، کارە سەخت و گرانەکانیان بۆ ئێمە دانابوو، وەکوو جادە دروستکردن و کرێکاریی خانووبەرە و دارچاندن.

تەواوی سەرکردە و سەرکردەکانمان جوولەکەکانی وڵاتی ئەمریکا و ئەورووپا بوون، ئێمە لەبەر دەستی ئەواندا کارمان دەکرد، ئەوان ئاغا و ئێمەش نۆکەر.

پاش شەش حەوت مانگ لەژێر چادر و کەپردا کۆمەڵ کۆمەڵ بۆ جێگای تریان بردین، بۆ ئەو گوندانەی لە تەنەکە و چیمەنتۆ بۆمان دروست کرابوون، هاوینان گەرما و زستانان سەرما، بێ دکتۆر و دەرمان، گەلێ پیر و منداڵمان لێ مردن، ئیتر ئێمە و نەخۆشی و دەردەسەری، ئاواتەخوازی خواردنێکی خۆش بووین، خەونمان بە برنج و شلە و گۆشتەوە دەدیت، بە ناچاری ملمان لە کار نا، بەردمان دەشکاند، جادەمان دروست دەکرد، لەسەر گرد و شاخەکان دارمان

دەچاند، بە کەر و هێستر یا بە کۆڵ گڵ و خۆڵمان بۆ سەر چیا ڕووتەکان دەگوێزایەوە، بەرمیلە ئاومان بۆ نەمامەکان سەر دەخست. ئەو هەموو ڕەنج و کۆششەی دەمانکرد بەشی نانە سکەکەشی نەدەکردین.

ئێمە دەمانکرد و جوولەکە ئەروپییەکان دەیانخوارد. هەرچەندە هەموومان جوولەکە بووین بەڵام جیاوازیی ئەرز و ئاسمانمان لە بەیندا بوو. ئەگەر باسی ڕەنج و تێکۆشانی کوردە جوولەکەکانی کوردستان لەسەر خاکی ئیسرائیل بکەین، سەرپاکی خاکی ئیسرائیل بە دارستانەوە چڕەکانیەوە، بە جادە دروست کردن و ئاژەڵداری و ... هتد، ئەوانە هەمووی لە سایەی ڕەنج و تێکۆشانی کوردە جوولەکەکانەوە هاتۆتە بەرهەم، دەتوانین بڵێین کوردە جوولەکەکان گەورەترین ڕۆڵیان لە ئاوەدان کردنەوە و گەشەکردنی ئیسرائیلدا بینیوە.

بە گشتی کوردە جوولەکەکان لە خاکی ئیسرائیل گوندنشینن و گوندی سەربەخۆیان هەیە. یانی گوند هەیە کە هەر هەمووی کوردنشینە. زیاتر لە سێ سەد هەزار کورد لە ئیسرائیل دەژین.

ئەگەر باس لە ژیانی ئێستایان بکەین، ژیانیان باشە و تاکوو ئێستاش بە گشتی گوندنشینن و کاری کرێکاری و ئاژەڵداری و کشتووکاڵ دەکەن.

ئەگەر ژیانیان لەگەڵ خەڵکانی تری ئیسرائیل بەراورد بکەین، دەبێ بڵێین کە ژیانی خەڵکانی تر گەلێ باشترە لە ژیانی کوردە جوولەکەکان. کوردەکان لە ئیسرائیل هیچ کاری سەرەکیی دەوڵەتیان بەدەستەوە نییە. مەگەر تاکووتووک نەبێ، ئەویش لە پلەی خوارەوەیە.

دەسەڵاتی سەرەکیی دەوڵەت لە ئیسرائیل لەبەر دەستی جوولەکەکانی ئەمریکا و وڵاتانی ئەرووپیدایە. بە کورتی کوردە جوولەکەکان لە ئیسرائیل بە چاوی سووک سەیر دەکرێن. یانی ئەگەر کەسێ لە ئیسرائیل نەزان بێ پێی دەڵێن مەگەر تۆ کوردی.

من خۆم تا ئێستا هەزاران جار ئەوەم بەر گوێ کەوتووە کە بە کوردەکان دەڵێن نەزان و دواکەوتوو و کەللە ڕەق و ئەم بە سووک سەیرکردنە وەک پەندی لێهاتووە. هەڵبەت بە سووک سەیرکردنی کوردەکان سیاسەتی دەوڵەت خۆیەتی، دەوڵەتیش لەبەر دەستی جوولەکەکانی ئەمریکا و ئەروپیدایە.

لە ڕاستیدا کوردەکان لە هەموو بارێکی ژیان بێبەشترن لە جوولەکەکانی وڵاتانی تر و لە چاو ئەواندا گەلێ دواکەوتووتر ماونەتەوە. بە پێی ئەو هەموو ڕەنج و کارەی کە کەسەر خاکی ئیسرائیل کێشاویانە، دەبوو کوردەکان ژیانیان گەلێ باشتر با، بەڵام هیچ کات حیسابی ڕەنج و کاریان وەکوو خەڵکانی تر بۆ نەکراوە.

کوردە جوولەکەکان بە هۆی ڕەنجکێشان و کارکردن و نان پەیداکردنەوە هیچ کات توانای ئەوەیان نەبووە کە وەک خەڵکانی تر بخوێنن و بەرەو پێش برۆن.

دەوڵەتیش بۆ ئەوەی کە کوردەکان هەروا بە نەخوێندەواری بمێنەوە، ژیانی سەخت کردوون، بۆ ئەوەی هیچ کات پلەی زانیستییان نەگاتە ئەو ڕادەیە تاکوو کاری سەرەکی بەدەستەوە نەگرن، کاری دەوڵەتیان بەردەست نەکەوێت و ئاگاداری هیچ شتێ نەبن.

دەوڵەت کە حەز بەوە ناکات کاری سەرەکییان بەدەستەوە بێ، بۆ ئەوەیە کە نهێنیێ دەوڵەت نەکەوێتە بەردەستییان، نەکوو ڕۆژی پشتی گەلی کورد بگرن. لایەنێکی دیکەی ئەم سیاسەتەش ئەوەیە، دەوڵەت بە جیهانی بسەلمێنێ کە کورد نەزان و دواکەوتوون، بۆیە بە هیچ ناگەن.

دیارە بە پێی پیلانی جیهانخۆرەکان کە کاتی خۆی کوردە جوولەکەکانی کوردستانیان ڕووت کردۆتەوە. ئەوە دەگەیەنێت کە سیاسەتی جیهانخۆران بەرانبەر بە کورد چۆنە. هەر بۆیەش هەتا ئێستا کوردە جوولەکەکانی کوردستان هەر بە چاوی سووک سەیر دەکرێن و هیچ کارێکی سەرەکیی دەوڵەتیان پێناسپێرن. ئەگەر بە پێی قەدر و ئیحتیرامیش بێ جوولەکەی وڵاتانی ئەمریکا و ئەورووپا گەلێ قەدر و نرخیان زۆرترە لە جوولەکەی وڵاتانی تر.

ئەو منداڵانەی کە لە خاکی ئیسرائیلدا هاتوونەتە دنیاوە زۆر بە کەمی خۆیان بە کورد دەزانن، دەڵێن ئێمە کورد نیین، دایکو باوکمان یان نەنک و باپیرمان کوردن، تەنیا لەبەر ئەوەی پێیان ئەڵێن کوردی نەزان.

کوردە جوولەکەکان لە خاکی ئیسرائیل تەنیا کاتی هەڵبژاردن و پەرلەمان تۆزە قەدرێکیان هەیە. لە کاتی هەڵبژاردن و پەرلەمان دەهۆڵ و زوڕنایان بۆ لێ دەدەن و هەڵیاندەپەڕێنن، هەتا هەڵبژاردن تەواو دەبێ، ئیتر دوای ئەوە کەس حیسابی بۆ ناکات.

لە زۆربەی زۆری شایی و زەماوەندەکانی کوردە جوولەکەکان دەهۆڵ و زورنا لێ دەدەن و شایی و گۆرانیی کوردی و ڕەشبەڵەک دەگرن. لە زۆربەی ماڵە کوردەکان شریتی ڤیدیۆ و تەسجیل بە کوردی هەیە. زۆربەیان تاکوو ئێستاش حەز بە کورد و کوردستان دەکەن. بەڵام قەومییەت و دین بە لایانەوە زۆر گرنگە.

لە زۆربەی ڕۆژانی هەینی گۆرانیی کوردی لە ڕادیۆ بڵاودەکرێتەوە. لە ڕۆژانی شەممۆ کە ڕۆژی پشوودانە زۆربەی کوردەکان خواردنی کوردی چێ دەکەن، کە وەکوو خۆراکێکی فۆلکلۆری تاکوو ئێستاش لە ناویاندا ماوەتەوە. زۆربەی خواردنە کوردییەکان دروست دەکەن وەکوو دۆڵمە و کفتە و کوببە و برنج و شلە و ساوەر و هتد...

کوردە جوولەکەکان لە ئیسرائیل تا ئێستاش هەر بە چاوی کورد سەیر دەکرێن و ئەوانەی کە تەمەنیان لە چل ساڵ بەرەو سەرە کوردی دەزانن. بە تایبەت پیرە بە تەمەنەکان زۆر بە باشی کوردی دەزانن و قسەی پێ دەکەن.

جێژنی کەپرەشینە

جێژنێکی گشتی هەیە کە پێی دەڵێن "کەپرەشینە" لە هەوەڵ مانگی پاییزدایە. دوو ڕۆژ لە جێژنی کەپرەشینە هی کوردەکانە، کە لەو دوو ڕۆژەدا کوردەکان ئاهەنگ دەگێڕن. ئاهەنگ گێڕانی کوردەکان لە پارکێکی گەورە لە یەکێ لە شارەکانی ئیسرائیل دەست پێ دەکا. ئەو ئاهەنگە تایبەت بە کوردەکانە و دوو شەو و ڕۆژ دەخایێنێت. پێشەکی ئاهەنگەکە بە قسە و گفتوگۆکردنی پیاوە سیاسییەکان و ئەندامانی پەرلەمان و سەرۆک وەزیر و وەزیران دەست پێدەکات لەسەر ژیان و مێژووی کورد و کوردستان، کە کورد چەند ملیۆنە و بەسەر چەند وڵاتدا دابەش کراوە و چۆن دەچەوسێتەوە.

ئەوجا ئاهەنگەکە دەست پێدەکات بە شایی و هەڵپەڕکەی کوردی و بە جل و بەرگی کوردییەوە، بە ئاهەنگی دەهۆڵ و زوڕنا. جا ئەو جارەی دەستە دەستە تیپی مۆسیقای کوردەکان لەگەڵ گۆرانیبێژە کوردەکان دێن و دەست دەکەن بە ئاهەنگ گێڕان. هەتا دوو شەو و ڕۆژ ئەو ئاهەنگە بەردەوامە.

لەو ئاهەنگەدا زۆربەی کوردەکان بەشداری دەکەن و هەروەها خەڵکانی غەیرە کوردیش گەلێ بەشداریی ئەو ئاهەنگە دەکەن. لەو ئاهەنگە کە تایبەت بە کوردەکانە زیاتر لە پەنجا شێست هەزار نەفەر بەشداری دەکەن. بێجگە لە ئاهەنگی کەپرەشینە کە زۆربەی ئاهەنگەکانی بە زمانی کوردییە، کوردەکان هیچ جۆرە جووڵانەوەیەکی فەرهەنگی و باس و لێکۆڵینەوە و کۆبوونەوەیان لەسەر کورد نییە.

هەرچەند گەلێ لە پیرە پیاوان و تاک و تووکیش گەنجەکان زۆر حەز بە کوردستان دەکەن. ئەو منداڵانەی کە لە ئیسرائیل لە دایک بوون، باسی کوردستانیان تەنیا بە شێوەی چیرۆک لە لایەن دایک و باوک و نەنک و باپیریانەوە بۆ گێڕدراوەتەوە، وەکوو خەیاڵ و ئەفسانە بیر لە کوردستان دەکەنەوە، بەڵام زۆریشیان حەز بە دەنگ و باسی کوردستان دەکەن. سەرەڕای هەموو ئەوانە قەومییەت و دین بە لایانەوە زۆر گرنگە.

خوێندن لە ئیسرائیل

خوێندن لە ئیسرائیل تەنیا بە زمانی عیبرییە، کە زمانی سەرەکییە. هەڵبەت زمانی ئینگلیسی لە خوێندندا دەوری هەیە. ئەگەر باس لە زمان و فەرهەنگی کوردی لە ئیسرائیل بکەین، تەنیا بە شێوەیەکی فۆلکلۆری ماوەتەوە، دەنا هیچ باوێکی نییە. یانی دەبێ بڵێین کە زمان و فەرهەنگی کوردی لە ئیسرائیل ڕۆژ بە ڕۆژ بەرەو لەناوچوون دەچێ. لە ناو کوردە جوولەکەکانی هەر چوار پارچەی کوردستان کە گەڕاونەتەوە بۆ ئیسرائیل زیاتر کوردە جوولەکەکانی کوردستانی عێراق ناوبەدەرەوەن و زیاتر ئەوان بە کورد دەناسرێن. لەناو ئەمانیشدا زیاتر جوولەکەکانی بەشی بادینان ناوبەدەرەوەترن و زیاتر گیانی کوردییان هەیە.

کاتێ کە بە جوولەکەکانی کوردستان دەڵێن کە خۆتان ئامادە بکەن بۆ گەڕانەوە بەرەو ئیسرائیل، لە لایەن دەوڵەتەوە پێیان ڕادەگەیێنن نابێ خانووبەرە و زەوی و باخ و باخات بفرۆشن، ئیتر حەقی فرۆشتنی هیچ شتێکیان نەبووە و ئەوەی کە پێشیان بووە وەکوو زێڕ و پارە و جل و بەرگ و پێخەف، هەموویان لێ ساندوون.

ڕووتکردنەوەی کوردە جوولەکەکانی کوردستان لە لایەن دەوڵەتەوە بە هەژاری گەڕانەوەی کورد تەکێ لە سیاسەتەکانی دەوڵەتی ئینگلستان بووە. لێرەدا پێویستە بڵێم کە خوێنەری خۆشەویست پێویستە لەگەڵ خوێندنەوەی ئەم وتارە خۆی لێکدانەوەی بۆ بکات، کە نیازی جیهانخۆران و سەیرکردنی کوردان لەلایەن جیهانخۆرانەوە چۆنە؟

براتان ساسۆن

ئیسرائیل. ١٩٩٣/٥/٣٠

گۆڤاری مامۆستای کورد ژماره ١٩ پاییزی ١٩٩٣

سەرچاوە:

.گۆڤاری مامۆستای کورد ژماره ١٣ زستانی ١٩٩١. ١٩٩٢ ،ژماره ١٥ پاییزی ١٩٩٢ و ژماره ١٩ پاییزی ١٩٩٣

فارووق فەرهاد